

Список використаних джерел

1. Балинська О.М. Семіотика права: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2013. 416 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТ «Перун», 2004. 1440 с.
3. Гадамер Г.-Г. Герменевтика і поетика. Київ: Юніверс, 2001. 282 с.
4. Руснівський В. Структура лексичної і граматичної семантики. Київ: Наук. думка, 1988. 240 с.
5. Тищенко К. Метатеорія мовознавства. Київ: Основи, 2000. 350 с.

Бандура Олег Олександрович,

професор кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ, доктор філософських
наук, професор

СТРУКТУРА ФІЛОСОФІЇ ПРАВА (ЗАГАЛЬНИЙ НАРИС)

Створенню філософії права передувало створення правового світогляду як системи найзагальніших поглядів на право. Правовий світогляд був створений через необхідність виживання людини у суспільстві в якому діє право. Основне питання правового світогляду: «Що таке право, його суть і основні риси?».

Філософію права було створено на шляхах пошуку теоретичного обґрунтування відповідей на питання правового світогляду. Філософія права – теоретичний правовий світогляд. Тією мірою, якою її аргументація має раціональний характер, її можна вважати наукою.

Філософія права була створена і розвивається спільними зусиллями філософів і правників.

Для філософів філософія права є складовою загальної філософії, а основне її питання – складовою основного питання загальної філософії як питання про відношення людини і світу; це питання про відношення правової людини (людини як правової істоти) і світу права.

Для правників філософія права є усвідомленням предмета їх професійної діяльності. Основним питанням філософії права з їх точки зору є питання «що є право, в чому його суть і основні риси?»

Передусім треба сказати про структуру і розвиток сфери права.

Структурний підхід до сфери права дозволяє виділити 2 основні складові: правову людину з її правосвідомістю, а також норми (та інститути) права і правові відносини, тобто правову реальність. Розвиток сфери філософії права зумовлений суперечністю між цими складовими. Цей розвиток відбувається таким чином. Суспільство як сукупна людина постійно розвивається і виникають нові проблеми, які потребують правового врегулювання. Тоді до правової реальності вносяться відповідні зміни. При цьому розвивається і правова людина.

Отже, питання «що є право?» по суті можна розуміти як питання про відношення правової людини і світу права.

Основне питання філософії права у такому формулюванні дозволяє розкрити структуру філософії права. Вона має 2 головні складові – правову антропологію (антропологію права) як вчення про правову людину і правову антологію (антологію права) як вчення про світ права.

Правова антропологія має власну складну структуру. Дослідження правової людини повинно починатися з тієї її риси, яка найяскравіше її характеризує. Такою рисою є діяльність, правова діяльність. Г.Гегель дійшов такого висновку: «що людина робить, тим вона і є». Правову діяльність вивчає правова праксеологія (праксеологія права). Вона входить до складу правової антропології. Правова діяльність поділяється на практичну і пізнавальну. Остання є предметом дослідження правової гносеології (гносеології права), яка, таким чином, є складовою правової праксеології.

Правова діяльність (як і діяльність загалом) має таку структуру: суб'єкт, об'єкт, мета, засоби, методи і результат. Мета визначається потребами, інтересами, цінностями. Правова аксіологія (аксіологія права) вивчає ціннісний аспект права. Вона входить до складу правової праксеології як вчення і про практичну, і про пізнавальну правову діяльність. Правова аксіологія має такі складові як правову етику і правову естетику. Правова етика присвячена вивченню таких цінностей у сфері права, як Добро і Зло. Добром є все те, що сприяє правому життю, Злом – те, що йому перешкоджає. Зло також входить до ціннісної сфери, воно є зворотною стороною Добра, Добро може тягти за собою негативні наслідки, «дорога до пекла вимощена благими намірами». Тут доречно пригадати «Майстра і Маргариту» М. Булгакова, де описуються добрі справи, вчинені Дияволом та його світою. Можна також звернутись до «Одеських оповідань» Бабеля та інших літературних творів. Правова естетика досліджує такі цінності, як Прекрасне і Потворне у сфері права. Потворне також є елементом ціннісного простору, воно органічно пов'язане с Прекрасним, зокрема, можна звернутись до збірки віршів Шарля Бодлера «Квіти зла». Тут описуються поетичні сторони Потворного.

Основним засобом правової діяльності (як і діяльності загалом) є знаки, символи. Їх місце і роль у сфері права вивчає правова семіотика (семіотика права). Вона також входить до складу правової праксеології. Ще однією такою складовою виступає правова методологія (методологія права), присвячена дослідженню методів практичної і пізнавальної правової діяльності. Нарешті, результатом правової діяльності виступає правова реальність, яку досліджує правова онтологія. Остання також виявляється складовою правової праксеології, а отже і правової антропології.

Отже вибудовується така картина структури філософсько-правового знання: правова антропологія містить у своєму складі

правову праксеологію, до складу якої входить правова гносеологія. Правова праксеологія загалом складається з правових аксіології, семіотики, методології та онтології.

Онтологія права виступає складовою антропології права. Але відношення між ними має діалектичний характер. Відповідно до принципів діалектики істинним може виявитися прямо протилежне твердження – що антропологія права є складовою онтології права. Справді, якщо взяти правове буття у широкому розумінні, як всю сферу права, то правова людина виявляється її складовою. Другою такою складовою є норми та інститути права та правовідносини, тобто правова реальність у вузькому розумінні. (У літературі поняття правового буття, правової реальності у широкому та у вузькому розумінні вживаються й в інших значеннях.) Необхідно зазначити, що людина стає правовою істотою тільки і саме тоді, коли вона набуває статусу творця і користувача правової реальності. Категорії правової людини і правової реальності знаходяться у відношенні діалектичної суперечності, яка передбачає навіть взаємні їх переходи. Можна також розглядати їх відношення як діалектичну тотожність, яка містить і відмінності. Ідеї правової людини та правової реальності злиті в одне ціле. Це діалектична, тобто своєрідна життєва ситуація. Тут потрібний діалектичний метод, бо діалектична логіка є логікою життя з його суперечностями, тотожностями, парадоксами.

Правові антропологія та праксеологія також становлять пару діалектичних протилежностей. Правова праксеологія є складовою правової антропології, але істотним чином впливає на цю останню. Загалом діяльність людини накладає значний відбиток на саму людину. Доречно звернутися до питання про професійну деформацію. Зокрема, судді та працівники карного розшуку схильні вбачати у кожній людині дійсного чи хоча б потенційного правопорушника. Правова людина існує в стані діяльності, ідея правової людини злита з ідеєю правової діяльності.

Правову гносеологію можна розглядати як складову правової праксеології поряд з практичною правовою діяльністю. Але творча суто практична правова діяльність обов'язково містить пізнавальні моменти. Таким чином ідея пізнання пронизує певною мірою усю правову діяльність.

Правова антропологія може розглядатися як складова правової праксеології, і відповідно правової антропології, проте формування правової людини – це процес вироблення у неї відповідної ієрархії правових цінностей. Правова людина як Homo sapiens повинна діяти раціонально, цілеспрямовано, мати на меті певні цінності. Ідея цінностей пронизує правову людину та її діяльність.

Правову семіотику можна розуміти як складову правової праксеології та правової антропології. Але, як зазначає О. Балинська, правова семіотика концептуально охоплює як правову антропологію,

так і правову праксеологію (й інші філософсько-правові дисципліни). Справді ці теорії є знаковими системами.

Правова праксеологія (і відповідно правова антропологія) містять у своєму складі також правову методологію. Правова людина як *Homo sapiens* повинна діяти раціонально, для досягнення поставленої мети вона обирає відповідні методи. Ідея методу пронизує правові антропологію і праксеологію.

Діалектичний характер мають також взаємні відношення будь-якої іншої пари з числа зазначених субдисциплін філософії права.

Отже правові антропологія, онтологія, праксеологія, гносеологія, аксіологія, семіотика та методологія утворюють єдине діалектичне ціле, яке можна розділити тільки теоретично, в абстракції, і яке подібно до організму живе своїм особливим життям. Кожну з них правильніше розуміти не як самостійну субдисципліну, а як аспект всього діалектичного цілого.

Філософія права є розгорнутою, глибоко структурованою відповіддю на питання правового світогляду, передусім питання про те, що таке право, що таке правова людина, що таке правова реальність, в якому відношенні вони знаходяться, тобто чим є правова людина для правової реальності і чим є правова реальність для правової людини.

Баштова Ольга Григорівна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
за спеціальністю «Правоохоронна
діяльність» навчально-наукового інституту
№ 3 Національної академії внутрішніх справ

ІДЕАЛИ ТА ЦІННОСТІ В ПРАВІ

Природне право визначає ідеально-духовні першооснови права, а позитивне право тією чи іншою мірою відображає ці основи. Такі нормативно-ціннісні поняття, як правовий ідеал, правові цінності базуються на теорії природного права, є одним із проявів трансгресивності як здатності людини виходити за межі сущого в сфери одухотвореного трансцендентного, що значно перевищує нормативний рівень існуючої суспільної моралі і права.

Правові ідеали, правові цінності, виступаючи елементами правосвідомості, не лише визначають сприйняття правової реальності, але й виходячи з діалектичних процесів, як духовно-ідеальна причина служать двигуном формування правових начал, законотворчості, реалізації права та правозастосування [1, с. 419].

Право є моментом духовно-практичного ставлення до світу, але не охоплює його цілком, тому ідеали та цінності в праві виступають лише моментом відносно суспільних ідеалів, ідей, цінностей та суспільного духовного життя, а їх взаємозв'язок простежується через